

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ

Доцент **О.В. Гогін**, доцент **Т.І. Гогіна**

*Харківський державний педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди*

1. Виникнення і розвиток легкої атлетики у світі

Ходьба, біг, стрибки та метання всіляких снарядів (списа, каміння та ін. знарядь полювання) були невід'ємною частиною життя людей з давніх давен. Природньо, що й вони ставали основою перших змагань, які почали проводитись ще за багато часів до нашої ери. Є відомості, що деякі народи Азії, Африки та Центральної Америки організовували змагання з бігу, стрибків та метань. Та значного розвитку легкоатлетичні вправи досягли у стародавній Греції. Поряд з іншими видами фізичних вправ вони посідають велике місце у військово-фізичній підготовці, складають значну частину культових свят. На І-х Олімпійських іграх давнини (776 р. до н.е.) у програму спортивних змагань входив біг на один стадій (192.27 м) — драмос. Пізніше (на XIV Олімпійських іграх, 724 р. до н.е.) до програми ігор включили біг на дві стадії (діалоус), а з XV Олімпійських ігор стали проводити змагання на 24 стадії (4614.48 м — долікос).

До програми Олімпійських ігор (708 р. до н.е.) вперше включили пентатлон (п'ятиборство), що складався з бігу на один стадій, стрибків у довжину з розбігу, метання диска та списа і боротьби.

У 393 р. н.е. римський імператор Феодосій I скасував Олімпійські ігри під тиском духовенства. В епоху римського панування легка атлетика поступилась місцем бою гладіаторів. У середні віки легка атлетика не отримала подальшого розвитку. Легкоатлетичні вправи використовувалися лише у військовій підготовці та традиційних святкових розвагах народу.

В епоху Відродження біг, стрибки та метання входять у склад деяких систем фізичного виховання.

У другій половині XIX ст. легкоатлетичні вправи перетворюються у самостійні елементи легкоатлетичного спорту, стають популярними у фізичному вихованні молоді.

Сучасна легка атлетика раніше, ніж в інших країнах, започатковувалась в Англії. Перше змагання з бігу на дистанції близько 2 км відбулося в 1837 р. у коледжі м. Регбі, потім в Ітоні, Кембріджі, Лондоні та ін. містах. Програму змагань поступово розширювали: до неї ввели біг на короткі дистанції, біг з перешкодами і метання тягаря, стрибки у довжину і висоту з розбігу. У 1886 році відбулася перша національна першість Англії з легкої атлетики.

Трохи пізніше легкоатлетичний спорт здобуває визнання в інших країнах Європи та Сполучених Штатах Америки.

У Франції легка атлетика як вид спорту починає розвиватися з 70-х років минулого століття і перш за все у військових та цивільних ліцеях. З 1880 року регулярно проводяться змагання з бігу. Наприкінці 80-х років засновано асоціацію французьких товариств з атлетичного спорту.

Розвиток легкої атлетики у США розпочинається з 1868 року, коли був створений Нью-Йоркський атлетичний клуб і проведені перші змагання з легкої атлетики. Осередками розвитку легкої атлетики стають університети. Наприкінці 80-х років в США створюються "Аматорська легкоатлетична спілка Америки".

У Германії перші легкоатлетичні змагання були організовані крокетними та футбольними клубами Берліна у 1888 році.

У скандинавських країнах легка атлетика як самостійний вид спорту утвердився з 1887 року в Швеції, потім в Норвегії (1897 р.) і у Фінляндії (1906 р.).

В Угорщині, Польщі, Чехословаччині, Югославії та інших країнах Центральної Європи легкоатлетичний спорт почав розвиватися з 90-х років XIX століття.

Таким чином, легка атлетика як вид спорту на кінець XIX століття завоювала визнання у більшості країн світу.

Важливим етапом розвитку легкої атлетики стало відродження і проведення сучасних Олімпійських ігор, чільне місце в програмі яких посідав саме цей вид спорту.

Перші Олімпійські ігри відбулися в 1896 році в Афінах. Легкоатлети змагались у 12 видах програми. Через 100 років — у 1996 році — на XXVI літніх Олімпійських іграх в м. Атланти (США) — 44 види (24 — чоловіки, 20 — жінки). У 2000 році в Сіднеї (Австралії) легкоатлети змагались у 46 видах.

До 1928 року в Олімпійських іграх приймали участь тільки чоловіки. Жіночі змагання введені з IX Олімпійських ігор в Амстердамі.

Поряд з Олімпійськими іграми проводяться регіональні змагання: чемпіонати Європи, Панамериканські, Балканські, Африканські ігри. Рівень розвитку легкоатлетичного спорту в країнах перевіряється на таких командних змаганнях як Кубок Європи (з 1965 р.) і Кубок світу (1977 р.). З 1987 р. почали проводити чемпіонат світу. Крім цього розігруються кубки світу з окремих видів:

по марафонському бігу, кросу, спортивній ходьбі. Найкращі спортсмени світу мають можливість щорічно виступати на змаганнях найвищого рівня. В чотирьохрічному циклі проводяться такі змагання: чемпіонат світу (1 раз в 4 роки); Кубок світу (1 раз в 4 роки), а з 1993 р. 1 раз у 2 роки; Континентальні першості (1 раз у 3 роки); Кубок Європи для чоловічих та жіночих команд (1 раз у 2 роки); чемпіонат Європи серед юніорів (1 раз у 2 роки); чемпіонат Європи в закритих приміщеннях (щорічно); зимовий чемпіонат світу; традиційні міжнародні змагання та матчеві зустрічі.

Проведенням міжнародних змагань з легкої атлетики, реєстрацією світових та регіональних рекордів відає Міжнародна аматорська легкоатлетична федерація (ІААФ), створена у 1912 році. Зараз вона об'єднує національні федерації понад 203 країн.

Для розвитку та популяризації легкої атлетики у країнах Європи, організації та проведення змагань у 1967 році була створена Європейська атлетична асоціація (ЄАА), яка об'єднує 32 країни.

2. Розвиток легкої атлетики в Україні

2.1. Перші змагання і перші гуртки легкої атлетики. Легка атлетика на Всеросійських олімпіадах (до 1917 року)

Біг навипередки, стрибки на дальність та через перешкоди були популярні в усі часи й епохи. Але розвиватися, набувати організаційних форм, ділитися на види спорту в Україні, як і у Російській імперії в цілому, почав з середини ХІХ століття. Перші відомі нам згадки про змагання серед солдатів і матросів з бігу на півтора верстову відстань уздовж дороги, що відбулися у Миколаєві, припадають на 1858 рік.

Та початком розвитку легкої атлетики на Україні слід вважати 1905 р., коли в Катеринославі (теперішньому Дніпропетровську) було засновано перший гурток легкої атлетики.

Незабаром такі ж гуртки з'являються в Одесі та Києві, потім у Харкові, Чернігові, Житомирі, Миколаєві. На жаль, не маючи державної підтримки, гуртки раз у раз розпадалися, або ж ледве животіли.

Найбільш життєздатним виявився гурток Київського університету під назвою "Спорт". Заняття і змагання в ньому проводились регулярно.

Харків'яни обрали місцем занять майданчик при заводі "Гельферіх-Саде" (нині там міститься стадіон заводу "Серп і Молот"). Спортивний інвентар і форму виготовляли здебільшого приватним способом і, звичайно, за кошти гуртківців.

Зрозуміло, що розвиток легкої атлетики на Україні був тісно пов'язаний з її розвитком в

Росії. Усвідомленість про необхідність рішучого поліпшення розвитку спорту з'явилась після невдалого виступу спортивної команди Росії в 1912 році на V Олімпійських іграх, що відбувалися у Стокгольмі. Олімпійський комітет Росії ухвалив рішення про проведення щорічних Всеросійських олімпіад. Першу олімпіаду було вирішено провести в Києві наприкінці серпня 1913 року. До цього змагання готувались й легкоатлети ряду українських міст, які з успіхом виступили на чемпіонаті Росії 1912 року у Москві. Зокрема, киянин Карл Вешке переміг у двох видах програми: пробіг 100 м за 12.0 і стрибнув у довжину на 6.19. У вересні того ж року легкоатлети Харкова провели свої перші відкриті змагання. Київський університетський гурток "Спорт" в Москві у двобої з місцевим клубом любителів легкої атлетики виграв командні змагання бігунів.

2—3 червня 1913 року в Москві відбулася перша в Росії матчева зустріч легкоатлетів серед команд Москви та Києва. 311 видів програми кияни виграли 4.

Змагання легкоатлетів на I Всеросійській олімпіаді розпочалися 20 серпня 1913 року. 3 25 видів змагань кияни вибороли 7 перших, 12 других і 13 третіх місць. Спортсмени київського гуртка спорту одержали другий приз, пропустивши вперед тільки легкоатлетів Петербурзького гуртка любителів спорту. Легкоатлети Московського клубу любителів спорту залишилися на третьому місці.

I Всеросійська олімпіада позитивно вплинула на розвиток легкої атлетики в українських містах, особливо в близьких до Києва: Білій Церкві, Житомирі, Чернігові тощо.

Дедалі більшої популярності здобуває легка атлетика і в традиційно сильних легкоатлетичних центрах. Так у Харкові, де до 1912 року легку атлетику культивували тільки у спортклубі "Фенікс", після Олімпіади 1913 року заняття з цього виду спорту проводилися у гуртку студентів університету в Харківському товаристві велосипедного спорту. В Одесі легкою атлетикою займалися: "Шереметьєвський гурток спорту", "Спортінг-клуб", клуб "Сокіл".

Набагато зросла кількість любителів легкої атлетики у Києві, особливо за рахунок студентів університету, політехнічного інституту та офіцерів Кадетського училища.

II Всеросійська олімпіада відбулася в Ризі 6—17 липня 1914 року. Спортивні результати у більшості видів перевищили досягнення I Олімпіади. Успішно виступили деякі кияни (М. Орлов — у бігу на 100 м, М. Соколов — у стрибку з жердиною, К. Вешке — у бігу на 400 м та ін.).

Та все ж слід констатувати, що успіхи окремих легкоатлетів і загальне піднесення легкоатлетичного спорту в Росії не свідчили про те, що легка атлетика стала масовим видом спорту. На

передодні першої світової війни в українських містах можливо було нарахувати не більше 250 легкоатлетів.

2.2. Загальне військове навчання і легка атлетика. Всеукраїнські олімпіади і спартакіади. Всесоюзна спартакіада 1928 року (1917 — 1929 роки)

Перші кроки розвитку фізичної культури після 1917 року пов'язані з діяльністю Головного управління загального військового навчання, утвореного в 1918 році. Фізична підготовка стала складовою частиною програми військового навчання. Легка атлетика широко використовувалася в підготовці резервів для Червоної Армії.

У травні 1919 року в Києві, Харкові і Полтаві відкрилися Вищі курси інструкторів фізичного виховання і допризовної підготовки. Тоді ж відбулися й перші спортивні свята, у програмі яких переважали різні види легкої атлетики.

Наприкінці 1919 року при управлінні Всевобучу було створено спочатку Олімпійський комітет в Харківській губернії, а згодом на Катеринославщині, Одещині, Донеччині, Полтавщині та ін.

Значну роль у розвитку легкої атлетики в Україні відігравали Всеукраїнські олімпіади. В основному, це були змагання з легкої атлетики. Перша така олімпіада відбулася у 1921 році. Легкоатлети змагались 10—18 вересня на спортивному майданчику “Гельферіх-Саде” у Харкові. Повні склади команд виставили тільки Київ та Харків, решта міст відрядили невеличкі групи спортсменів, які взяли участь у змаганнях на особисту першість. В більшості видів змагань перемогли харківські легкоатлети.

Олімпіада 21 року дала поштовх до систематичних занять, відкрила рахунок рекордів республіки.

1922 рік пройшов під знаком підготовки до II Всеукраїнської олімпіади. У ряді міст відбулися першості або відбіркові змагання, були визначені команди для участі в II Олімпіаді України.

Слід згадати також проведений у Києві з 26 липня до 6 серпня Тиждень спорту.

II Всеукраїнська олімпіада 1922 року, як і попередня, проводилася у Харкові. У програмі переважали військово-прикладні й командні види, однак відбулися змагання й з легкої атлетики — з класичних видів. Як і раніше в більшості видів змагань відзначалися кияни та харків'яни.

За кілька днів, після закінчення цих змагань, майже всі переможці прийняли участь у першому, по суті, відкритому чемпіонаті РРФСР, який відбувся з 3 по 10 вересня. Команда України, яка складалася з 8 чоловіків поділила 3—4 місце з командою Уралу, а киянин Василь Калина посів чотири перших місця (100 м — 11.8 с; 200 м — 24.0 с; стрибки з місця у довжину — 296 см, у висоту — 133 см). Крім того, українські легкоатлети посіли 3 третіх місця.

1922 рік знаменний таким явищем у розвитку легкої атлетики, як виникнення фізкультурних пролетарських клубів. Одним з перших в Україні був клуб ім. Балабанова у Харкові. Спортивні секції було створено на паровозобудівному заводі, в Іванівському і Петінському районах Харкова. Понад 20 робітничих спортивних організацій вже на початку 1923 року існувало в Юзівці (Донецьку), 14 — у Чернігові.

На початку вересня 1923 року на реконструйованому майданчику заводу “Серп і Молот” (б. “Гельферіх-Саде”) у Харкові було проведено спартакіаду України. Змагання з легкої атлетики, по суті, були чемпіонатом республіки, третіми в історії. Вперше в змаганнях брали участь жінки. Цікаво, що в усіх видах програми святкували харків'янки. Серед чоловіків-переможців також більшість харків'ян. Вже в котрий раз виступав на всеукраїнських змаганнях харків'янин В. Стариков. На цих змаганнях він виборов перше місце з стрибків у висоту з місця (152 см), був другим у бігу на 400 м (57.8) та 800 м (2.14,7), і третім у бігу на 100 м (11.9).

А в цей же час найсильніші легкоатлети України — В. Калина, М. Підгаєцький, В. Єнько приймали участь у Першому Всесоюзному святі фізкультури. Там наша команда поділила 2—3 місце із спортсменами Петрограда, поступившись лише господарям — москвичам. В особистому заліку харків'янин М. Підгаєцький був першим з бігу на 200 і 400 м, а киянин В. Калина — найшвидше пробіг стометрівку. В. Єнько посів 3 перших місця у потрійному стрибку у висоту з місця і стрибку у довжину з місця. Команда України фінішувала першою в естафеті 4x400 м. У трьох видах програми наші легкоатлети посіли другі місця.

У 1924 році республіканська спартакіада проводилася у два етапи: районні та губернські спартакіади і фінал за участю збірних команд губернських міст України. Фінал відбувся у Харкові 14—25 серпня 1924 року. Командну першість виборола команда Харкова.

Найсильніші легкоатлети прийняли участь у змаганнях Другого Всесоюзного свята фізкультури і посіли 2 місце, поступившись тільки москвичам.

Того ж року легкоатлети України провели перші міжнародні зустрічі з робітничими спортивними клубами Фінляндії та Німеччини (Харків, “Серп і Молот”).

Слід відзначити, що за умовами змагань останніх років легкоатлети обов'язково повинні були змагатися у багатоборстві. Це не давало можливості спеціалізуватись в певних видах легкої атлетики.

Зміни в умовах змагань у 1925 році сприяли розвитку легкої атлетики швидкими темпами, результатом чого була злива рекордів на Всеу-

країнській спартакіаді 1927 року, фінал якої відбувався у Харкові наприкінці серпня. Легкоатлети перевищили 26 республіканських досягнень, в тому числі жінки — 11.

У 1923—1927 роках на Україні з'явилися талановиті легкоатлети, які успішно змагались з найсильнішими спортсменами Москви, Ленінграда та інших міст, такі як Марко Підгаєцький, Олександр Безруков, А. Спиридонова, Володимир Кожушко, Георгій Єрдман, Тетяна Васіна, Ольга Вишневська, Лідія Зубенко та інші. У розвиток легкої атлетики значний внесок зробили піонери фізкультурного руху — харків'яни С. Павлов, В. Вацек, Л. Ордін, В. Стариков, кияни — В. Крамаренко, В. Калина, Г. Попок, чернігівці — брати Гвоздьови, В. Заїко, житомир'янин Варенцов та ін.

Однак слід зауважити, що після Всеукраїнської спартакіади спортивно-масова робота звичайно згорталася, особливо на периферії. Про планомірні регулярні тренування, навіть провідних спортсменів, тоді ще й гадки не було. Не вистачало й кваліфікованих фахівців.

1928 рік ввійшов до історії спорту як рік Всесоюзної спартакіади. Змагання з легкої атлетики відбулися 11—20 серпня в Москві. Боротьбу вели 1300 спортсменів, в тому числі 165 зарубіжних. У командному заліку збірна України посіла 2-е місце після РРФСР. Чемпіонами стали М. Підгаєцький (400 м — 50.2), А. Спиридонова (800 м — 2.23,8; 1000 м — 3.16,6), Сотникова (м'яч за сумою рук — 68.11). Перші двоє при цьому ще встановили і всесоюзні рекорди в виграних видах. Українські легкоатлети завоювали 7 других і 7 третіх місць, причому по 3 других і третіх місця припало на Олександра Безрукова.

Але після спартакіади спортивне життя в республіці знову затихло. У наступному 1929 році змагань було обмаль, і в них брала участь невелика кількість спортсменів. Було ясно, що потрібні суттєві зміни і заходи щодо розвитку фізичної культури і спорту.

2.3. Легка атлетика і комплекс ГПО. Розвиток легкої атлетики у Харкові (1930—1936 р.р.)

1930 рік було ознаменовано заснуванням державного органу, який мав відати питаннями фізичного розвитку громадян СРСР (Всесоюзна рада фізичної культури), а також введенням в країні комплексу фізичних вправ, що забезпечив би всебічну підготовку трудящих, — комплекс "Готовий до праці й оборони" (ГПО). Комплекс включав, зокрема, п'ять видів легкої атлетики — біг 100 і 3000 м, стрибки у висоту і довжину, метання гранати.

Обов'язковою складовою частиною усіх фізкультурних і спортивних організацій стали масові змагання з колективним заліком. Кроси й естафети, заводські спартакіади, пробіги й піші переходи залучали до змагань багато народу,

допомогли виявити сотні обдарованих молодих людей, які згодом стали відомими спортсменами. Саме тоді прийшли у спорт майбутні відомі легкоатлети Павло Савельєв, Олександр Єрмаков, Катерина Адаменко, Марко Воликов, Іван Анисимов, Олег Коломийцев, Іван Муренко, Ніна Ніккель.

Значно впливаючи на підвищення масовості, змагання за програмою комплексу ГПО тимчасово відтіснили на задній план турніри з класичних видів легкої атлетики. Але провідні легкоатлети ініціювали проведення таких змагань як Дні побиття рекордів, першості міст, розіграш призів відкриття і закриття сезону, тощо.

Такий стан розвитку легкої атлетики призвів до того, що за період з 1930 по 1933 роки, було поліпшено лише 7 республіканських і 1 всесоюзний рекорд з легкої атлетики.

У світі такого стану речей, особливу роль у розвитку легкої атлетики у ці роки відігравав Харків. До міста приїхали працювати перші тренери з вищою фізкультурною освітою: М. Підгаєцький, З. Синицький, З. Синицька, О. Данилов. У Харкові створюється інститут фізичної культури. У секціях найбільших фізкультурних колективів — заводів ХТЗ і ХЕМЗ — почалися цілорічні тренувальні заняття. Тут зросли такі видатні легкоатлети як стрибун у висоту А. Гідрат, Д. Руттер, бігуни Євген та Олександр Яковлеви, Ф. Барков, Ф. Юрима, метальники Г. Артамонов, М. Виставкін, М. Денисенко та ряд інших чемпіонів та рекордсменів України.

На цей же час припадає спорудження у Харкові обладнаного за останнім словом техніки стадіону "Динамо". Цей стадіон стає осередком розвитку легкої атлетики не тільки у Харкові. Тут починають проводити легкоатлетичні змагання республіканського і всесоюзного рівня. Рівень якості бігових доріжок і секторів на ньому оцінювався як один з найкращих в СРСР.

Велику роль у розвитку легкоатлетичного спорту відіграло відкриття у 1934 році спеціалізованих шкіл підвищення спортивної майстерності. У Харкові легкоатлетична школа була створена на базі інституту фізкультури, а в Києві — на базі технікуму фізкультури. Організаторами і керівниками занять у школах стали відомі спортсмени — тренери О. Безруков, О. Шехтель, А. Тер-Ованесян, З. Синицький, Г. Васильєв, А. Шехтель.

У 1935 році вперше в Україні для найсильніших легкоатлетів республіки в Одесі було проведено весняний навчально-тренувальний збір.

У цьому ж році вийшов у світ перший в Україні посібник для інструкторів фізкультури та спортсменів "Легка атлетика" (автори В.А. Блях, В.А. Бедункевич, З.П. Синицький). У книжці підкреслювалась необхідність всебічного розвитку легкоатлетів на основі комплексу ГПО,

надавались поради з методики спортивних тренувань.

Велике значення для розвитку дитячої легкої атлетики мало відкриття спортивних шкіл у Харкові, Одесі та Дніпропетровську. Виховання юних спортсменів доручалось найкращим тренерам, а фізкультурні організації безкоштовно надавали їм стадіони, спортінвентар, спортивні зали та інші приміщення.

Державний інститут фізичної культури України в Харкові разом з Київським технікумом фізичної культури відігравали велику роль у розвитку легкоатлетичного спорту тридцятих років. Легку атлетику в інституті викладали Олександр Безруков, Олександр Данилов, Дмитро Оббаріус, Зосим Синицький, у технікумі — Арам Тер-Ованесян, Володимир Шипуков, Василь Штекель та ін. Під їхнім керівництвом тренувалися рекордсмени й чемпіони республіки та Радянського Союзу: З. Синицька, М. Воликов, Г. Раєвський, Л. Ігнатенко, І. Шедько, К. Шило та ін.

Така увага розвитку легкоатлетичного спорту позначилась на рівні результатів. З 1934 року почався наступ як на республіканські, так і на всесоюзні рекорди. В 1934 році українськими легкоатлетами було поліпшено 7 всесоюзних рекордів, у 1935 — 12, у 1936 — 2.

Збірна команда України на рівних змагається з москвичами та ленінградцями. Провідні українські легкоатлети успішно виступають на змаганнях різного рівня, встановлюють республіканські та всесоюзні рекорди. Особливо необхідно відзначити О. Безрукова в бар'єрному бігу, О. Шехтеля у штовханні ядра, Д. Руттера в стрибках у висоту, З. Синицьку у метанні диска та метанні м'яча.

З 1935 року почалася незабутня спортивна “дуель” між видатними стрибунами з жердиною — харків'янином Гаврилом Раєвським та москвичом Миколою Озоліним, в результаті якої вони висунулися на 1-е і 2-е місця в Європі.

У 1934 році було встановлено звання заслуженого майстра спорту. Серед перших був український легкоатлет Олександр Безруков.

Про високий загальний рівень спортивної майстерності українських легкоатлетів свідчить той факт, що на першостях України 1936—1937 років значна частина стрибків (чоловіків) перейшла на раціональніші способи “хвиля” або “перекат”. Метальники молота опанували техніку метання з двома і трьома обертами. Йшли пошуки раціональної техніки стрибка з жердиною.

2.4. Наступ на рекорди (1937—1940 роки)

Ці роки ознаменовані подальшим зростанням як масовості, так і на її основі неухильним підвищенням рівня рекордів. Цьому підвищенню масовості сприяло створення добровільних Спортивних товариств галузевих профспілок. Особливої популярності набули весняні й осінні

кроси. Найкращі кросмени поповнювали лави любителів класичних видів легкої атлетики. В 1936 року в Україні в секціях легкої атлетики займалися близько 60 тисяч чоловік. Через два роки це число подвоїлось, а в 1940 році ця кількість легкоатлетів в республіці досягла 300 тисяч.

Значно підвищився, як середній рівень результатів змагань високого рангу, так і результатів провідних легкоатлетів України. Це позначилось в збільшенні рекордних результатів і високих місць у змаганнях найвищого рівня. Особливо необхідно виділити харків'янку Зою Синицьку, яка першою з спортсменок нашої республіки перевищила офіційний світовий рекорд. У метанні диска за сумою рук вона показала результат 74.23 (43.13 — 31.10). Ця визначна подія відбулася 23—24 серпня 1937 року у Києві на всесоюзних змаганнях майстрів спорту.

Другою українською легкоатлеткою, яка перевищила світовий рекорд була харків'янка Ксенія Шило. Під час республіканських динамівських змагань у Харкові 30 червня 1939 року вона подолала 500 м за 1.15,7.

Високих результатів досягли й інші провідні легкоатлети України. До складу збірної команди республіки входило майже 40 майстрів спорту і понад 50 першорозрядників. Переважно, це були представники Києва та Харкова. Капітанами збірної постійно обиралися киянин Олександр Канаки та харків'янка Зоя Синицька.

Українські атлети під час виступів на всіх довоєнних першостях країни 45 разів завойовували звання чемпіонів СРСР. Протягом цього ж періоду вони 51 раз поліпшували рекорди Радянського Союзу і двічі — офіційні світові досягнення.

Найбільші досягнення тут, безумовно, мала Зоя Синицька — вона встановила 13 рекордів Радянського Союзу в метанні диска й м'яча. Вісім разів перевищував всесоюзні рекорди Марко Підгаєцький, 6 разів — Гаврило Раєвський, 5 разів — Олександр Канаки. За видатні досягнення звання заслужених майстрів спорту одним з перших у країні було надане Олександрові Безрукову, Зої Синицькій, Олександрові Канаки, Григорію Артамонову.

Всім любителям спорту були відомі імена Віри Піжуріної, Павла Савельєва, Катерини Адаменко, Зинаїди Борисової, Василя Сидорка, Ніни Думбадзе та ін. Найкращий результат сезону 1940 року в Європі в стрибках у довжину (746 см) мав Іван Даниленко.

Високим результатам українським спортсменам сприяли організаційні заходи та подальше вдосконалення методики тренувань. Провідні легкоатлети взяли на озброєння цілорічне тренування. Обов'язковими стають тренування взимку. У березні 1938 року легкоатлети Києва і Харкова провели змагання в приміщеннях.

Зросли кваліфіковані кадри тренерів. В основному, це були випускники інституту фізкультури, школи тренерів і трьох технікумів фізкультури. Перед війною у республіці налічувалось вже 286 тренерів з легкої атлетики, в тому числі — 54 з вищою освітою.

2.5. Уроки війни (1941—1945 роки)

У роки війни тисячі спортсменів, як і мільйони чесних людей боролись проти фашизму. Багато легкоатлетів — членів збірної команди України — загинули смертю хоробрих. Серед них Іван Раєвський, Олег Крюковський, Віктор Моргуненко. Тяжких поранень зазнали Гаврило Раєвський, Олександр Канакі, Володимир Єрмолаєв. Не дивлячись на тяжке становище, одразу після визволення українських міст в них почала відновлюватися спортивно-масова робота. І вже на першості країни у 1943 році, що проводився у Горькому, були і кілька українських легкоатлетів. А в 1944 році на першості у Москві армієць з Києва Іван Анисимов переміг у бігу на 110 та 200 м з бар'єрами.

У липні 1944 року було проведено і перші офіційні змагання в Україні: у Дніпропетровську змагались легкоатлети Києва, Харкова, Одеси та Дніпропетровська.

Вже у червні 1945 року почалися змагання у колективах фізкультури за програмою республіканської спартакіади. Протягом короткого часу було відбудовано десятки стадіонів, сотні спортивних майданчиків. Відновлено роботу у 6820 низових колективах, підготовлено 7400 громадських інструкторів.

2.6. Вихід на європейську арену та олімпійський дебют (1946—1952 роки)

Цей період знаменний виходом легкоатлетів України (у складі збірної СРСР) на міжнародну арену — участю у першостях Європи і в Олімпійських іграх. Правда, ніхто з українських легкоатлетів не був включений до збірної СРСР на Чемпіонат Європи 1946 р. (22—25 серпня в м. Осло). Перерва, викликана війною, не дала можливості досягти високих результатів тим спортсменам, які блискуче виступали у довоєнний час. Молода зміна, зрозуміло, не мала ні змоги, ні часу для належної підготовки.

Високий рівень результатів легкоатлетів вимагав певних заходів. Більше уваги стали приділяти резервам, роботі з юними легкоатлетами. Для тренерів регулярно стали проводитись навчально-методичні конференції в усіх областях, а у квітні 1947 року відбулася республіканська конференція у Києві. Значно збагатився спортивний календар, в якому передбачені змагання з квітня по жовтень. Переглядалась методика зимових тренувань. Традиційні уявлення про періоди і сезони зазнавали змін. Було взято курс на цілорічність занять і змагань.

З метою створення нової більш передової

методики 19—20 березня 1949 року в Одесі було проведено республіканську навчально-методичну конференцію для тренерів і суддів, а згодом, у Києві — республіканський навчально-тренувальний збір тренерів. Кафедра легкої атлетики Київського державного інституту фізичної культури розробила методичні матеріали щодо проведення навчально-тренувальних занять з усіх видів легкої атлетики на відкритих майданчиках узимку.

На наступній першості Європи, яка проходила в Брюсселі 23—27 серпня 1950 року, виступили три українські легкоатлети — Є. Буланчик, О. Канакі та В. Гордієнко. І хоч за стабільністю результатів перші двоє мали розраховувати на перемогу, та змагання склалися для них невдало: О. Канакі посів 5-е місце в метанні молота (53.04), а Є. Буланчик — 6-е, останнє місце в фіналі бігу на 110 м з бар'єрами (15.2). П'яте місце з результатом 2:34.37,0 на марафонській дистанції посів В. Гордієнко.

Та за наступні 4 роки крім цих спортсменів з'явився цілий загін перспективних легкоатлетів, які гідно представляли Україну на змаганнях різного рівня і відіграли певну роль у розвитку легкої атлетики, в тому числі і світової. Це легкоатлети Петро Денисенко (Дніпропетровськ), який з успіхом виступав у багатьох видах легкої атлетики, але найвищих результатів досяг у стрибках з жердиною. В збірну України “увірвався” бігун на середні дистанції Петро Чевгун (Київ), списометальник Віктор Цибуленко (Київ), метальник молота Микола Редькін (Харків), Іван Ярмиш (Київ) — спортивна ходьба. Особливо необхідно відзначити Ніну Плетньову з Дружківки, яка спромоглася наприкінці серпня 1951 року на чемпіонаті СРСР в Мінську встановити перший особистий світовий рекорд післявоєнного часу серед українських легкоатлетів (800 м — 2.12.0).

1952 рік запам'ятався участю одинадцяти українських легкоатлетів в складі збірної СРСР на Олімпійських іграх у Хельсінкі. Як для дебютантів їх виступ можна оцінити як непоганий. Вони здобули 12 залікових очок (3 четвертих місця, 1 п'яте і одне шосте). Дуже близький був до бронзової медалі стрибун з жердиною Петро Денисенко — він програв шведу Р. Лунбергу тільки за кількістю спроб на останній висоті (440). Четвертим фінішував на фінальному забігу на 110 м з бар'єрами Є. Буланчик. Не зміг на повну силу виступати через пошкодження гомілково-стопного суглобу В. Цибуленко, його результат 71.72 був четвертим. П'ятим у метанні молота став харків'янин М. Редькін (56.55). Киянин І. Ярмиш посів 6-е місце у спортивній ходьбі на 10 км (46.07.0).

У змаганнях приймали участь також кияни В. Бражник (жердина), Г. Дибенко (молот) і

П. Чевгун (800 м), одесит Є. Вансович (стрибки у ви соту), дніпропетровці Ф. Марулін (3000 м з/п) і М. Белокуров (1500 м).

Готували наших перших олімпійців київські тренери В.Г. Єфремов, А.А. Коваленко, В.Ю. Козловський, Б.М. Пирогов, З.П. Синицький, харків'янин Г.М. Артамонов, дніпропетровець І.А. Муренко, одесит П. І. Никифоров.

2.7. Перші чемпіони і рекордсмени (1953—1960 роки)

Цей період характерний подальшим підйомом легкої атлетики в Україні. Продовжують вдосконалювати свою майстерність загартовані у змаганнях найвищого рівню спортсмени, з'являється здібна молодь, спроможна до конкуренції на міжнародній арені.

7 червня 1953 року киянка Ніна Откаленко (Плетньова) поліпшує рекорд світу в бігу на 800 м.

19 липня того ж року киянки Ніна Черношок, Дора Барахович і Ніна Откаленко встановлюють рекорд світу в естафетному бігу 3x800 — 6.35,6.

Тричі поліпшувала у 1954 році світовий рекорд у метанні списа Надія Коняєва (53.56 — 55.11 — 55.48). Необхідно прийняти до уваги, що перший раз вона це зробила у лютому місяці.

Чемпіонат Європи-54 відбувся в Берні 25—29 серпня. Україна делегувала до збірної СРСР 16 чоловік.

Найбільш успішно ви ступив досвічений Є. Буланчик — він став чемпіоном на своїй коронній дистанції — 110 м з бар'єрами (14.4). Срібну нагороду виборола у штовханні ядра киянка Марія Кузнецова. Бронзові медалі одержали кияни В. Крепкіна (4x100). Леонід Бартенев (4x100). Н. Коняєва (спис), Людмила Лисенко з Дніпропетровська (800 м). У шістьку найсильніших увійшли львів'янин Юрій Кутенко (десятиборство), кияни В. Цибуленко (спис), Софія Бурдуленко (п'ятиборство).

1955—1956 рік були щедрими на високі досягнення — спортсмени готувались до Олімпіади-56 у Мельбурні.

Особливу увагу заслуговує світовий рекорд у ходьбі на 20 км (1:33.02,8), який встановив 2 жовтня 1955 року у Києві 20-річний студент школи тренерів Київського інституту фізкультури Володимир Голубничий, якому судилося на багато років стати грандом світового спорту.

На рівні лідерів світової легкої атлетики виступають Л. Лисенко, Ю. Кутенко, В. Цибуленко, Л. Бартенев, О. Ануфрієв (5000—10000 м), А. Рутковська (Вінниця), І. Чернявський (Черкаси), В. Крепкіна, Н. Коняєва, Д. Єгоров (Київ, метання молота), В. Чернобай (Львів, жердина).

Вихованець Бердичевської школи стрибунів в висоту киянин Володимир Ситкін першим серед стрибунів нашої республіки подолав 2-метровий рубіж, і став рекордсменом СРСР (2.05.1955 р.).

Від змагання до змагання поліпшував результати у стрибках у довжину львівський юнак Ігор Тер-Ованесян.

Більшість з перелічених спортсменів вдало виступили на I Спартакіаді народів СРСР і здобули право виступати на XVI Олімпійських іграх (за виключенням В. Голубничого, Л. Лисенка та О. Ануфрієва).

Олімпіада-56 відбулася у Мельбурні. Як і на Олімпіаді в Хельсинкі право виступати на змаганнях здобули 11 українських легкоатлетів. На цій Олімпіаді посланці України відкрили рахунок першим для республіки олімпійським медалям. Срібною медаллю був нагороджений спринтер Л. Бартенев (4x100). Бронзові медалі завоювали досвідчені металники списа В. Цибуленко (79.50) та Н. Коняєва (50.28). Обоє спортсменів підготував провідний фахівець Зосим Петрович Синицький, якому напередодні I Спартакіади народів СРСР першому було присвоєно звання “Заслужений тренер СРСР”. Залікові очки крім них принесли Альбіна Єлькіна (Рутковська) (диск: 48.20 — 5 місце), І. Чернявський (10000 м: 29.31,6 — 6 місце), В. Ситкін (висота 2 м — 6 місце) — всього 12 очок для неофіційного командного заліку.

Напрямки подальшого поліпшення цілорічного навчально-тренувального процесу було визначено на всесоюзній конференції тренерів у лютому 1957 року. Було зроблено висновок про роль всебічної підготовки у досягненні високих результатів, врахування особливостей змісту тренувальних занять на різних етапах і періодах року. Було взято курс на тривалу і цілеспрямовану підготовку до XVII Олімпійських ігор 1960 року в Римі.

В період олімпійського циклу провідні українські легкоатлети виступали на республіканських, всесоюзних та міжнародних змаганнях (III Міжнародні дружні спортивні Ігри молоді у Москві; Універсіада; матчі СРСР — США; меморіали Кусочинського та братів Знаменських).

13—14 липня 1957 року на Центральному стадіоні України в Києві відбулися перші міжнародні змагання для збірної України на рівні збірних — з зірною легкоатлетичною командою Угорщини. На всіх цих змаганнях найбільш успішно виступили Л. Бартенев, В. Ситкін, В. Компанієць (диск), Ю. Кутенко, В. Чернобай. Особливої уваги заслуговують результати В. Крепкіної, В. Цибуленко, І. Тер-Ованесяна та В. Голубничого.

23 серпня 1957 року в Лондоні В. Цибуленко першим з радянських списометальників подолав 80-метровий рубіж — 80.41, а у кінці року його результат вже становив 83.34 м.

В 1958 році В. Крепкіна двічі поліпшувала рекорд Європи у бігу на 100 м — 11.4 та 11.3 с.

У цьому ж році знову став рекордсменом світу у ходьбі на 20 км (1:27.05,0) сумчанин В.

Голубничий. Світовий рекорд в естафеті 3x800 поліпшили українські дівчата Л. Лисенко, Л. Январьова та Д. Козлова.

Слід однак визначити, що не дивлячись на високі результати лідерів української легкої атлетики, рівень досягнень у ряді видів легкої атлетики залишався посереднім, що не давало можливості підняти команді легкоатлетів України на загальносоюзних першостях вище 4 місця. Це також обумовлювало і невелике представництво у збірній СРСР. Так, на першості Європи-58, яка відбулася 19—24 серпня в Стокгольмі до складу збірної увійшло лише 5 представників української легкої атлетики.

Блискуче виступив у Стокгольмі Ігор Тер-Ованесян — він здобув золоту медаль з відмінним результатом — 781 см. В. Крепкіна стала володаркою золотої медалі у складі естафетної команди 4x100 м, а в бігу на 100 м була другою, показавши однаковий час з англійкою Х. Янг — 11.7 с. Бронзову медаль в естафетному бігу (4x100 м) одержав Л. Бартенев. Абрам Кривошеев (Чернівці) біг в естафеті 4x400 м за збірну СРСР, яка посіла 5 місце. В. Чернобай з результатом 4.30 м в стрибках з жердиною посів 6 місце.

1959 рік розглядався як підготовчий до Олімпіади в Римі. У цьому році легкоатлети України перевищили 2 світових рекорди, 3 європейських, 5 всесоюзних та 17 республіканських.

Заслужував на увагу стрибок І. Тер-Ованесяна на 8.01 м — перший стрибок за 8.00 м в Європі, який він виконав 16 травня в Москві на матчі збірних команд РСФСР, УРСР, Москви та Ленінграда.

На змаганнях з легкої атлетики II Спартакіади народів СРСР, які відбулися в Москві 9—14 вересня 1959 року дев'ять українських легкоатлетів завоювали золоті медалі, 7 — срібні, 5 — бронзові. Але невисокі результати українських спортсменів в окремих видах легкої атлетики знову залишили збірну України на 4 місці в загальнокомандному заліку.

І все ж 1960 рік був щасливим для української легкої атлетики. На XVII Олімпійських Іграх, які відбулися в Римі, чотири легкоатлети України стали олімпійськими чемпіонами. Вже першого дня легкоатлетичних змагань киянка В. Крепкіна з результатом 6.37 м, що перевищував офіційні світовий та олімпійський рекорди, стала олімпійською чемпіонкою в стрибках у довжину.

Другим серед українських легкоатлетів золоту олімпійську медаль завоював В. Голубничий — 20 км він пройшов за 1:34.07,2.

Вперше до легкоатлетичної програми Олімпіад був включений біг на 800 м для жінок, і першою олімпійською чемпіонкою в цьому виді стала дніпропетровка Л. Лисенко (2.04,3). Для перемоги їй довелося повторити свій же світо-

вий рекорд.

Четвертим золотим медалістом став В. Цибуленко. Для ветерана легкої атлетики Римська Олімпіада була третьою. В Хельсинки він був четвертим, в Мельбурні одержав бронзову нагороду і ось, нарешті, — золото. Для перемоги довелося зробити найдовший кидок спису у своєму спортивному житті — 84.64 м.

Срібну медаль у стрибках завоював львів'янин В. Брумел, який подолав таку ж висоту, як і олімпійський чемпіон Роберт Шавлакадзе з Тбілісі, але програв йому за кількістю спроб.

Срібну медаль одержав і Л. Бартенев (4x100 м). Бронзову виборів у стрибках в довжину кращий стрибун Європи І. Тер-Ованесян (8.04 м). Четверте місце у десятиборстві посів Ю. Кутенко (7567 очок). В шістку найкращих у світі увійшли також киянка Людмила Радченко (стрибки у довжину — 6.16 м — п'яте місце), Ігор Петренко (жердина: 4.50 м — 6 місце), Віктор Компанієць (диск, 55.06 м — 6 місце).

Аналізуючи розвиток легкої атлетики в містах України треба перш за все відзначити міста Київ, Львів та Одесу, які постійно посідали призові місця у командному заліку Чемпіонатів України, мали найбільше представництво в збірних України та СРСР, хоча її географія не була досить широка.

Великий внесок у розвиток легкої атлетики і підготовку спортсменів високого класу внесли відомі фахівці З.П. Синицький, В.Є. Єфремов, Г.Б. Козлов, С.В. Левінштейн (всі Київ), Д.І. Оббаріус (Львів), П. І. Нікіфоров та В. В. Козаковський (обидва з Одеси), В.І. Поляков (Суми).

2.8. Зміна поколінь. Пошуки, проблеми, прорахунки (1961—1968 роки)

Ці два олімпійських цикли не можна віднести до самих успішних у розвитку легкої атлетики. Після прекрасного виступу на Римській олімпіаді очікувався черговий підйом результатів й успішні виступи на змаганнях наших легкоатлетів. І дійсно, на початку 60-десятих з'явилися нові імена серед провідних легкоатлетів України. Це кияни Анатолій Аляб'єв, Олександр Лазаренко (обидва потрійний), Вадим Архіпчук (400 м), Василь Анісімов (400 м з/б), Генадій Близнецов та Валерій Шульга з Харкова (жердина), одесит Іван Белицький (1500 м), Іван Беляєв з Дніпропетровська (3000 з/п).

Для початку 60-х років притаманні велика кількість масових змагань. Змагання 1963 року проходили під гаслом "Олімпійський рік не тільки для олімпійців" і під знаком III Спартакіади народів СРСР. Широкого розповсюдження одержали змагання спортклубів промислових колективів, вузів тощо.

Тривожний сигнал про негаразди у легкоатлетичному господарстві на Україні надійшов з VII чемпіонату Європи (Белград, 12—16 вересня

1962 року). З дев'яти українських легкоатлетів, що виступали за збірну команду СРСР, тільки двоє одержали медалі: В. Цибуленко в метанні списа срібну (77.66 м) і В. Голубничий бронзову у ходьбі на 20 км (1:36.37,0).

Перед Олімпійськими іграми в Токіо найкращі легкоатлети України набули високої форми. На чемпіонаті СРСР, який проходив напередодні Олімпіади 27—30 серпня у Києві, їх виступ командою був найкращий за всю історію чемпіонатів СРСР: 9 золотих, 6 срібних і 7 бронзових медалей. Але на XVIII Олімпійських іграх в Токіо, які відбулися 14—21 жовтня 1964 року, виступ українських легкоатлетів важко назвати вдалим: з 13 представників України тільки І. Беляев з результатом 8.33,8 (3000 м з/п) і В. Голубничий з результатом 1:31.59,4 (ходьба 20 км) були удостоєні бронзових нагород. Тільки п'ятим був у стрибках з жердиною харків'янин Г. Близнецов, хоча він встановив на олімпійських змаганнях рекорд СРСР (4.95 м). Рівень результатів був таким, що навіть встановивши рекорд України в бігу на 800 м (1.47,5) А. Кривошеев не зміг пробитись у фінальний забіг. Інші українські легкоатлети не змогли показати свої кращі результати.

Результати виступів, а також організаційні, методичні і наукові проблеми, пов'язані з підготовкою легкоатлетів вищої кваліфікації для збірних команд обговорювались на конференції тренерів з легкої атлетики. Рішення конференції стали методичною програмою роботи тренерів на наступне олімпійське чотириріччя 1965—1968 рік.

У цей період велика увага приділялась роботі дитячих та юнацьких спортивних шкіл, створенню масових змагань з легкої атлетики, удосконаленню календаря змагань. Здійснювались заходи по підвищенню кваліфікації тренерських кадрів і поглибленню досліджень у легкій атлетиці. Повсюди велися пошуки здібної молоді, здатної зрости у спортсменів високого класу. Ставали традиційними змагання юніорів. У 1966 році збірна юніорів України провела першу міжнародну матчеву зустріч з командою Румунії. Згодом в Одесі відбулися I Європейські ігри юніорів з легкої атлетики. На таких змаганнях шліфували свою майстерність майбутні легкої атлетики України: Валерій Борзов, Микола Авілов, Валентина Козир та інші провідні легкоатлети України.

Збірна команда України поповнюється молодими перспективними спортсменами: Тамара Дунайська з Полтави (середні дистанції), кияни Віктор Кудинський (3000 з/п) та Михайло Стороженко (десятиборство), луганчанин Вячеслав Скоморохов (110 з/б, 400 з/б), харків'янки Людмила Комлева (стрибки у висоту), Ніна Маракіна і Валентина Еверт (спис), Лілія Ткаченко (спринт).

30 серпня — 4 вересня відбувався VIII чемпіонат Європи (Будапешт), з 13 представників

України найбільшого успіху досяг Віктор Кудинський. Він виграв біг на 3000 м з перешкодами (8.26,6). Срібну медаль виборола харків'янка Л. Комлева (173). Другим був на своїй коронній 20-кілометровій дистанції невтомний В. Голубничий.

XIX. Олімпійські ігри проводились 13—20 жовтня 1968 року у високогорному Мехіко. До збірної СРСР було включено 13 українських легкоатлетів. Володимир Голубничий до золотої Олімпійської медалі Рима і бронзової Токіо додав ще одну золоту в Мехіко (20 км — 1:33.58,4). Бронзову медаль виборола в стрибках у висоту Валентина Козир (180). Слід відзначити також виступ десятиборця одесита Миколи Авілова. 20-річний юнак на рівних змагався з найсильнішими багатоборцями світу, показавши свій кращий результат (7909) і зайняв 4 місце. Його олімпійська перемога попереду.

П'ятим був у фінальному забігу на 400 з/б В. Скоморохов з новим рекордом СРСР (49.1).

Шостим закінчив змагання в стрибках з жердиною Г. Близнецов. Для цього йому знадобилось встановити рекорд СРСР — 530.

Загалом, легкоатлети України “заробили” 16 очок, що було більше ніж у Хельсінкі, Мельбурні і Токіо, але менш, ніж у Римі. Було зрозуміло, що за час між XVIII та XIX Олімпійськими іграми вдалося у деякій мірі подолати відставання у деяких видах легкої атлетики, поліпшити підготовку резервів для збірної команди. Але у цілому, відставання від досягнень провідних легкоатлетів світу зберігалась.

2.9. Становлення національної “школи” легкої атлетики (1969—1976 роки)

Після Олімпіади-68 стала зрозумілим необхідність проведення великої організаційно-методичної роботи з відбору талановитої молоді і вдосконаленню тренувального процесу. Кращі тренери та науковці України були притягнуті до розробки проблеми планування та періодизації тренування, динаміки тренувальних навантажень, досягнення та збереження спортивної форми. В цьому напрямку велику роль відіграла наукова лабораторія при Київському інституті фізкультури. Завдяки роботам В.В. Петровського та його однодумців Зеленцова, Юшка — тренери України отримали можливість зробити значний кидок вперед.

Вже першого після олімпійського року серед переможців міжнародних змагань з'являються видатні атлети, яким судилося стати кращими атлетами світу. Це перш за все спринтер Валерій Борзов, студент КДІФК, а також металник молота ровенчанин Анатолій Бондарчук. Своє сходження до олімпійської медалі вони почали у цьому чотириріччі перемогами на Чемпіонаті Європи у Афінах, де В. Борзов став переможцем у бігу на 100 м, а А. Бондарчук — в мета-

нні молота. До речі, чемпіоном Європи став і В. Скоморохов (400 з/б).

Серед 16 легкоатлетів України, які виступили в Афінах, необхідно відзначити також харків'янку В. Еверт — кидок списа на 56.56 (новий рекорд України) приніс їй бронзову медаль. Інша харківська металниця списа Ніна Маракіна посіла 5-е місце. Четвертою у бігу на 100 м з бар'єрами була одеситка Л. Хитріна. Четверте місце у бігу на 800 м посів киянин Є. Аржанов (1.47,1), а у десятиборстві М. Авілов (7779 очок).

На першості Європи 1971 року у Хельсінкі крім В. Борзова, який виграв біг на 100 та 200 м, чемпіоном став Є. Аржанов у бігу на 800 м.

Головною спортивною подією 1972 року стали XX Олімпійські ігри у Мюнхені 26.08—11.09. Героєм ігор став В. Борзов, який випередив усіх на дистанціях 100 м (10.14 с) і 200 м (20.00 с), а у складі естафетної команди 4х100 м зовоював ще й срібну медаль. Переконливу перемогу з світовим рекордом у десятиборстві (8454 очка) здобув М. Авілов. Олімпійським чемпіоном у метанні молота з результатом 75.50 став А. Бондарчук. Волю до перемоги і самовідданість продемонстрували Є. Аржанов (800 м), В. Голубничий (ходьба на 20 км), Л. Литвиненко (десятиборство), які стали срібними призерами ігор.

У складі збірної СРСР на XX Олімпійських іграх виступало ще 12 українських легкоатлетів. Їх виступи свідчили, що легка атлетика в Україні знаходиться на піднесенні, і це підтверджувалось успішними виступами молодих легкоатлетів на змаганнях. В той же час звертало увагу відставання у бар'єрному бігу, бігу на довгі дистанції, метанні списа, стрибках у довжину і висоту у жінок, метанні диска та штовханні ядра у чоловіків.

У наступному чотириріччі, яке передувало XXI Олімпіаді у Монреалі, високі результати на міжнародній арені досягають такі легкоатлети як В. Борзов, М. Авілов, Л. Литвиненко, Л. Аксенова, Т. Пангелова, В. Підлужний, В. Дмитренко, Н. Ткаченко та інші.

На Олімпійських іграх у Монреалі (11.07—01.08.1976) найбільшого успіху серед українських легкоатлетів досяг молодий металник молота Юрій Седих (77.52), який став на вищу сходинку п'єдесталу пошани. А на третій сходинці знаходився його наставник А. Бондарчук (75.48). Як велике досягнення можна розцінити дві бронзові нагороди В. Борзова — у бігу на 100 м та естафеті 4х100 м. Бронзові нагороди завоювали також М. Авілов у десятиборстві (8369), Г. Пророченко (4х100 м) та Л. Аксенова (4х100 м). Надія Ткаченко у змаганнях п'ятиборок зайняла 5 місце.

Підсумки підготовки та участі українських легкоатлетів у XXI Олімпійських іграх свідчили, що поряд з ефективними методиками підготовки в цілому деяких видах мають місце і суттєві

прахунки і перш за все у методиці тренування і проведенні передзмагальної підготовки. Тому в період підготовки до XXII ігор у Москві передбачалось забезпечення на сучасному рівні матеріально-технічної бази, підвищити роль медично-біологічного забезпечення, відновлювальних засобів. Рекомендовано підвищити інтенсивність тренувальних засобів, залишивши загальний обсяг на рівні 1000—1200 год. на рік.

2.10. Наступ молоді. Перші чемпіони світу. Востаннє у складі збірної СНГ (1977—1992 роки)

Рівень результатів провідних українських спортсменів зростає. На Чемпіонатах та Кубках Європи, зимових першостях континенту чудово виступали Ю. Седих, В. Ткаченко, В. Ігнатенко, Т. Пророченко, М. Кольчунова, В. Підлужний. Яркою зіркою блиснув на легкоатлетичному небосхилі Володимир Ященко з Запоріжжя. За короткий строк він виріс до рекордсмена світу у стрибках в висоту (2.35), вигравши багато найпрестижніших змагань.

У цей період закінчив виступи видатний атлет сучасності В. Борзов. Дворазовий олімпійський чемпіон в бігу на 100 та 200 м, він був першим європейським спринтером, який виграв обидві короткі дистанції. В. Борзов одинадцять разів ставав переможцем літніх та зимових чемпіонатів Європи, сімнадцятиразовим чемпіоном СРСР.

XXII олімпійські ігри у Москві (19.07—03.08.1980) були чи не найуспішніші для українських легкоатлетів. Чемпіонкою й останньою рекордсменкою у п'ятиборстві стала Надія Ткаченко (5083 очка). Вдруге чемпіоном став Ю. Седих (81.80). Першою у бігу на 800 м (1.53,5) стала Н. Олізаренко, а у штовханні ядра “золото” виборов А. Кисельов з Кременчука (21.34). Українські легкоатлети завоювали також 4 бронзові нагороди: Ю. Тамм у метанні молота (78.96), Т. Скачко (7.01) у стрибках в довжину, В. Підлужний також у стрибках в довжину (8.18), а Н. Олізаренко у бігу на 1500 м (3.59,6).

У наступне чотириріччя відбулася подія, на яку давно очікував легкоатлетичний світ — у 1983 році у Хельсінкі було розіграно перший чемпіонат світу з легкої атлетики. Першими з українських легкоатлетів чемпіонами світу стали Сергій Бубка у стрибках з жердиною, Геннадій Авдеєнко в стрибках у висоту і Тетяна Самоленко у бігу на 3000 м, яка одержала ще й срібну медаль за 2 місце у бігу на 1500 м.

Загалом, підготовка до Олімпійських ігор у Лос-Анжелесі велася напружено, хоч і у нервовій обстановці. Та політика переграла спорт — радянські спортсмени не брали участь у XXIII Олімпійських іграх.

У 1987 році відбувся другий Чемпіонат світу з легкої атлетики, на якому було показано ряд видатних результатів, і авторами деяких стали С. Бубка в стрибках із жердиною (удруге),

О. Бризгіна (Луганськ) — у бігу на 400 м, Т. Самоленко у бігу на 1500 та 3000 м. Срібними призерами стали В. Бризгін (4x100), Ю. Тамм (метання молота), М. Пінігіна та О. Бризгіна (4x400).

Головним стартом 1988 року, зрозуміло, стали XXIV Олімпійські ігри в Сеулі. Українські атлети досягли тут великого успіху. Шестеро з них одержали золоті медалі: Г. Авдеєнко (висота), С. Бубка (стрибки з жердиною), Т. Самоленко (3000 м), О. Бризгіна (400 м, 4x400), Л. Джигалова (4x400), М. Пінігіна (4x400). Бронзові нагороди одержали Ю. Тамм (молот), Т. Самоленко (1500), Є. Жупійова (10000 м).

Ці успіхи були досягнуті внаслідок раціональної підготовки, побудованій на основі врахування індивідуальних особливостей спортсменів, гармонійного поєднання загальнофізичної і спеціальної фізичної та технічної підготовки. Разом з тим зтягнулось відставання у чоловіків в бігу на середні та довгі дистанції, метанні диска та списа. Цьому сприяла недосконала система відбору найбільш обдарованих юнаків та дівчат, невміння деяких тренерів підвести своїх вихованців до стану найвищої спортивної форми у відповідальних змаганнях.

Виступи українських легкоатлетів у наступному олімпійському циклі показали, що у багатьох видах легкої атлетики існує добротна “школа”. Це перш за все стосується стрибкових видів і метань, а от у бігових видах наші позиції послабшали. На Кубках Європи і світу на зимовому і літньому чемпіонатах Європи з успіхом виступали наші відомі й молоді легкоатлети: С. Бубка, Л. Джигалова, Л. Бережна (стрибки у довжину), А. Волошин та І. Кравець (потрійний стрибок), Н. Григор’єва (100 з/б), Л. Михальченко (метання диска), Ж. Торнопольська (спринт).

Влітку 1991 року на III Чемпіонаті світу втретє найсильнішим стрибуном з жердиною став С. Бубка. Золоті нагороди одержали також О. Бризгіна і Л. Джигалова (4x400). Срібним призером став Л. Волошин у потрійному стрибку. Бронзові нагороди одержали Н. Григор’єва (100 з/б), Л. Бережна (довжина) та Л. Михальченко (диск).

На XXV Олімпійських іграх 1992 року у Барселоні (25.07—09.08.1992) українські легкоатлети виступали у складі збірної СНД. І хоч загалом їх було найбільше у команді (більше 20), вони спромоглися завоювати тільки 2 золоті медалі і ті у естафетному бігу 4x400 м (О. Бризгіна і Л. Джигалова). Другими були О. Бризгіна у бігу на 400 м, І. Кравець у стрибках в довжину.

3. Під прапором національної збірної

З 1 січня 1993 легкоатлети України виступають самостійною командою, як представники незалежної держави. В перших крупніших в цьому

році змаганнях перші медалі для збірної України завоювали І. Кравець та С. Бубка — золоті, срібну — Л. Бережна, бронзові — І. Кравець, А. Багач, Ж. Торнопольська, В. Кириленко. У тому ж році на командному змаганні з легкої атлетики жіноча збірна України посіла третє місце, а чоловіча була шостою. Першим у своєму виді став А. Багач, другими — В. Федюшина, А. Михальченко, С. Бубка, Л. Кашей, А. Юрченко, Є. Насонкіна, Л. Джигалова, а третіми — О. Твердохліб, В. Зінченко, Ж. Торнопольська, А. Шевчук, А. Слюсарь, І. Слюсарь, І. Кравець.

Четвертий Чемпіонат світу відбувся у Штутгарті (Германія) 13—22 серпня 1993 року. Україна була представлена 30-ма легкоатлетами. Найбільшого успіху досяг Сергій Бубка — він вчетверте став найсильнішим на планеті стрибуном з жердиною. Срібну медаль в стрибках у довжину виборола Лариса Бережна (698), дві бронзові медалі на рахунку Віталія Кириленка (стрибки у довжину = 8,15) і Олександра Багача (штовхання ядра — 20,40). Можна також відзначити спортсменів, які принесли очки до неофіційного командного заліку: Олена Хлопотнова (стрибки у довжину — 675 — 4 місце), метальник диска Володимир Зінченко (62,02 — 6 місце) і бігун на 400 м з бар’єрами Олег Твердохлеб (48,71 — 6 місце).

Вдалим можна вважати виступ українських легкоатлетів на Чемпіонаті Європи-94 в м. Хельсінкі (Фінляндія). Три наші атлети стали першими на континенті: Олег Твердохліб (Дніпропетровськ) виграв біг на 400 м з бар’єрами, не було рівних нашим штовхальникам ядра киянину Олександрю Кліменко (20,78) і Віті Павлиш з Харкова (19,61).

Срібними медалями були нагороджені Владислав Долгодін з Харкова за друге місце в бігу на 200 м (20,47), О. Багач з Броварів (штовхання ядра — 20,34) киянка Інесса Кравець (стрибки у довжину 699 см).

Успішним був виступ чоловічої естафетної команди 4x100 м, яка у складі Сергія Осовича з Івано-Франківська, киянина Дмитра Ванякіна Олега Крамаренко з Запоріжжя та харків’янина Владислава Долгодіна з результатом 39,98 виборола друге місце.

Дуже обнадійливим став виступ Жанни Торнопольської (Київ), яка стала другою на обох спринтерських дитанціях (відповідно 11,10 і 22,77).

Ще одну медаль — вже бронзову — виборола у потрійному стрибку Інесса Кравець (14,67).

Влітку 1995 року збірна України виступала на IV Чемпіонаті світу. Спортивний подвиг здійснив Сергій Бубка (стрибки з жердиною — 590) — він став єдиним в історії легкої атлетики легкоатлетом, який переміг на 4-х Чемпіонатах світу поспіль. Чемпіонкою світу стала у потрійному

Місце		Золоті медалі	Срібні медалі	Бронз. медалі	IV м	V м	VI м	Кількість очок
1.	США	10	4	6	3	3	—	129
2.	Росія	3	4	5	3	5	3	83
3.	Ефіопія	4	1	3	3	—	3	57
4.	Великобританія	2	2	2	5	3	4	57
5.	Кенія	2	3	2	3	3	1	53
6.	Куба	2	2	2	4	2	3	51
6.	Германія	2	1	2	3	5	5	51
...	...	...	...	...	...	...	...	...
17.	Україна	—	—	2	1	4	—	19

стрибку Інесса Кравець. Її результат 15.50 був новим світовим рекордом. Третьою у стрибках у висоту (2.00) була Інга Бабакова. У фіналі бігу на 100 м Ж. Торнопольська була п'ятою, а Лев Лободін зайняв 7 місце у змаганнях багатоборців.

Аналіз таблиці дає можливість стверджувати, що поза конкуренцією на початку 90-х років командним лідером світової легкої атлетики є команда Сполучених Штатів Америки, яка за кількістю видатних атлетів значно переважає команди інших країн.

Впевнено на Другому місці закріпилась команда Росії. Група команд (з 3 по 6) вперто змагаються за третє командне місце. Команди Ефіопії і Кенії високі командні місця посідають за рахунок видатним досягнень бігунів на середні та довгі дистанції. Незвичне шосте місце збірної команди Германії, яка ще недавно на рівних змагалась з такими легкоатлетичними “гігантами” як США і Радянський Союз, можна пояснити хіба що тим, що більшість видатних легкоатлетів бившої ГДР припинили свої виступи, або пік їх високих спортивних результатів вже позаду. Підтримують свій високий статус легкоатлетичні дружини Великобританія і Куба які мають традиційно сильні види і не збираються здавати позиції.

Перші змагання найсильніших легкоатлетів світу в новому Олімпійському циклі відбулися в закритому приміщенні в Лісабоні (Португалія) 9—11 березня 2001 року.

З двома срібними медалями українська команда спромоглася розподілити тільки 16—17 місце з командою Румунії. Ці дві медалі для України вибороли стрибунки в висоту Інга Бабанова (200 см) і Андрій Соколовський (229). Відносно успішним можна вважати виступи Віти Паламар в стрибках у висоту (196 см, 5 місце) та Олександра Юркова в 7-борстві (6 059 очок, 6 місце).

Чемпіонат світу-2001 (просто неба) відбувся в Едмонтоні (Канада) 3—12 серпня. Команда легкоатлетів України складалася з 18 чоловіків і 12 жінок.

Керівництво команди свої надії на нагороду для України пов'язували з металюниками молота на чолі з А. Скваруком, Ж. Пінтусевич в спринті, Т. Терещук (400 м з/6), І. Бабаковою, В. Паламар, А. Соколовським (стрибки у висоту), стрибунками потрійним (О. Говорова) і у довжину (Р. Шуренко), стайдром С.Лебедем, багатоборцем О. Юрковим. Вважалося, що досвід участі в Олімпіаді повинен принести свої плоди. Взагалі, стверджувалося, що в нашій збірній не буде ні одного “туриста”.

Та не так сталося, як гадалось.

З 46 комплектів медалей, які розігрувалися на чемпіонаті легкоатлети України завоювали тільки одну золоту, срібну та бронзову медаль. Це стало 16 результатом серед команд учасниць за кількістю медалей. У неофіційному командному заліку наша збірна посіла 17 місце.

Свій високий статус серед найсильніших легкоатлетів світу підтвердили перш за все Жанна Пінтусевич, Інга Бабакова і Віта Павлиш. Видатного успіху добилась Жанна Пінтусевич (Київ). З новим національним рекордом (10,68 с) вона стала чемпіонкою в бігу на 100 м, випередивши для цього багаторазову олімпійську чемпіонку і переможницю чемпіонатів світу Маріон Джонс, яка до фіналу на цьому чемпіонаті не знала поразок з 1997 року (47 фінальних забігів поспіль). Нагадаємо, що на Чемпіонаті світу в 1997 році Ж. Пінтусевич була другою на стометрівці і отримала яскраву перемогу на двічі довшій дистанції. Слід також відзначити, що з 1991 року ніхто з європейських спринтерок не міг взяти гору над темношкірими спортсменками в бігу на 100 м.

В напруженій боротьбі у стрибковому секторі срібну медаль виборола Інна Бабакова з Миколаєва (200 см), тільки за кількістю спроб, пропустивши поперед себе віце-чемпіонку Сіднея Хестрі Клуге з ПАР. До речі, починаючи з 1991 року І. Бабакова приймала участь у п'ятих чемпіонатах світу і ні разу не поверталась без медалей. Вона тепер має “золото” Севільї-99, “срібло” Афінів-97 та Едмонта-2001, “бронзу” Токіо-91 та Гетеборгу-95.

В секторі для штовхання ядра бронзову медаль виборола харків'янка Віта Павлиш. Через чотири роки після афінського "срібного" триумфу, маючи вимушено перерву в виступах у змаганнях, вона знову повернулась на п'єдестал світової першості.

На жаль нижче своїх можливостей виступали інші представники України.

В метанні молота тільки А. Скворук (Ровенська обл.) увійшов в число фіналістів (79,93 — 5 місце). Змагання штовхальників ядра показали, що результат 20,83 м не зміг гарантувати Ю. Білоногу місце вище шостого. Шостий результат показав також в стрибках у довжину О. Лукашевич (810 см). Наша естафетна команда 4x400 у складі харків'ян О. Кайдаша, А. Твердоступа, Е. Зюкова і В. Рибалка з Києва, хоч і оновила національний рекорд (3.02,35), показала тільки дванадцятий результат. Значно гірше виступили інші члени нашої збірної.

Чемпіонат Європи-2002 в закритому приміщенні відбувся 1—3 березня у Відні (Австрія). Україну представляли 15 легкоатлетів. Відсутність лідерів команди обумовлена — Жана Пінтусевич, Інга Бабакова і Юрій Білоног за індивідуальними планами готувались до літнього сезону.

Найуспішніше за всіх в команді виступила Віта Павлиш (Бровари), яка стал найсильнішою у штовханні ядра з результатом 19.76. Бронзовим призером в бігу на 60 м став харків'янин А. Довгаль (6.62). У вісімку найкращих у своїх видах увійшли стрибун у довжину О. Лукашевич (4 місце — 8,11) і В. Зюськов з Донецька (6 місце — 7,92), а також стрибун у висоту А. Соколовський (4 місце — 2,27).

Влітку 2002 року Чемпіонат Європи відбувся в Мюнхені (Германія) 6—11 вересня.

Збірна України, яка складалася з 37 спортсменів, спромоглася вибороти 2 золоті, 4 срібних і 1 бронзову медалі, що дозволили посісти їй тільки 8 загальнокомандне місце.

Кращим з штовхання ядра став одесит Юрій Білоног (21,37). Серед стрибунів у довжину не було рівних О. Лукашевича з Дніпропетровська (8,08).

Срібними медалістами чемпіонату стали В. Піскунов з Криму у метанні молота (80,39). В. Павлиш (Бровари) у штовханні ядра (20,02). О. Красовська (Київ) в бігу на 100 м з барерами (12,88) і естафетна команда 4x100 м у складі А. Довгаля і О. Кайдаша, К. Васюкова і К. Рурка (38,53).

Безумовним успіхом слід вважати третє місце в бігу на 5000 м С. Лебідя з Донецька.

П'ятим були у фінальному забігу естафети 4x100 наші жінки (43,38). У складі команди виступали три харків'янки (І. Кожем'якіна, О. Пастушенко, Т. Ткаліч) разом з Анж. Кравченко з Донецька.

Виступ інших наших легкоатлетів не додає оптимізму щодо результатів виступів наших результатів виступів наших легкоатлетів на крупніших міжнародних змаганнях.

Таким чином, змагання нового століття показали, що сподівання на прогрес в виступах з легкої атлетики не виправдалися. Команда з місць у першій десятці на початку 90-х років ХХ століття опинилась наприкінці другої десятки на світових спортивних форумах. Це тим більше прикро, що українська легка атлетика має славу історію і вагомі здобутки на змаганнях найвищого рівня.

Легкоатлети України мали представництво на всіх Олімпіадах, починаючи з 1952 року, коли на олімпійських іграх почали виступати легкоатлети СРСР. Виключенням стали ігри 1984 року, коли за політичними мотивами радянський уряд прийняв рішення не приймати участь на ХХІІІ Олімпійських іграх в Лос-Анджелесі (США). За цей час олімпійці України вибороли 63 медалі, з них 28 — золотих, 12 — срібних і 25 бронзових. Володимир Голубничий (спортивна ходьба) з м. Суми був учасником п'ятох Олімпіадах (1960, 1964, 1968, 1972, 1976), на яких двічі був переможцем і по одному разу срібним та бронзовим призером. На трьох Олімпіадах виступав списометальник Віктор Цибуленко з Києва (1982, 1956, 1960), який на своїх перших олімпійських змаганнях (Хельсінкі) був четвертим, у Мельбурні він вже стояв на третій сходинці п'єдесталу пошани, а в Римі став переможцем. Тричі на олімпіадах виступали також в стрибках у довжину Леонід Барковський (Львов—Київ) 1964, 1968, 1972), десятиборець з Одеси Микола Авілов (1968, 1972, 1976), стрибун у довжину з Донецька Валерій Підлужний (1972, 1976, 1980), спеціалістка з легкоатлетичного п'ятиборства донеччанка Надія Ткаченко (1972, 1976, 1980), метальник молота киянин Юрій Седих (1976, 1980, 1988), стрибун з жердиною з Донецька Сергій Бубка (1988, 1992, 1996), спеціалістка з стрибків у довжину і потрійним Інесса Кравець з Києва (1988, 1992, 1996).

Видатних спортивних результатів під час виступів на Олімпіадах крім вже згаданих В. Голубничого та В. Цибуленка, досягла ціла низка українських легкоатлетів, чий внесок в розвиток світової легкої атлетики визнаний спортивною громадкістю і офіційними спортивними керівними організаціями, це такі видатні атлети як Валерій Ворзов, Юрій Седих, Ольга Бризгіна, Людмила Джигалова, Тетяна Доровських. Особливо слід відзначити Валерія Борзова, який п'ять разів підіймався на олімпійський п'єдестал пошани — двічі на верхню сходинку, один раз — на другу і двічі — як бронзовий призер. Крім цього він багаторазовий чемпіон Європи і переможець найпрестижніших міжнародних змагань.

На бігових доріжках Європи і Світу йому не було рівних в бігу на короткі дистанції. Вихованець української школи металник молота Юрій Седих двічі був сильнішим на Олімпійських Іграх і один раз другим. Він був об'єктивно найсильнішим металником і в 1984 році, але, як відомо, на Олімпіаді в Лос-Анджелесі виступати не судилося. Додамо, що рекорд світу 86,74 було встановлено ним в 1986 році і досі не перевершено.

Чотири Олімпійські нагороди на Іграх 1988—1992 р.р. виборола Ольга Бризгіна з Луганська (3 — золотих, 1 — срібна). Дві олімпійські нагороди у Людмили Джигалової з Харкова, а Тетяна Доровських має повний комплект: золоту, срібну та бронзову медалі.

Високих спортивних результатів досягли спортсмени України і на Чемпіонатах світу.

За всі роки виступів, починаючи з 1986 року, українські атлети вибороли 52 медалі, з них: 18 — золотих, 16 — срібних, 18 — бронзових. За час виступів з 1983 року під прапором України на п'яти Чемпіонатах світу наші атлети вибороли 21 медаль (7 — золотих, 7 — срібних, 7 — бронзових), а до 1993 року, виступаючи на 3-х Чемпіонатах світу українські легкоатлети завоювали 31 медаль (11 — золотих, 9 — срібних, 11 — бронзових).

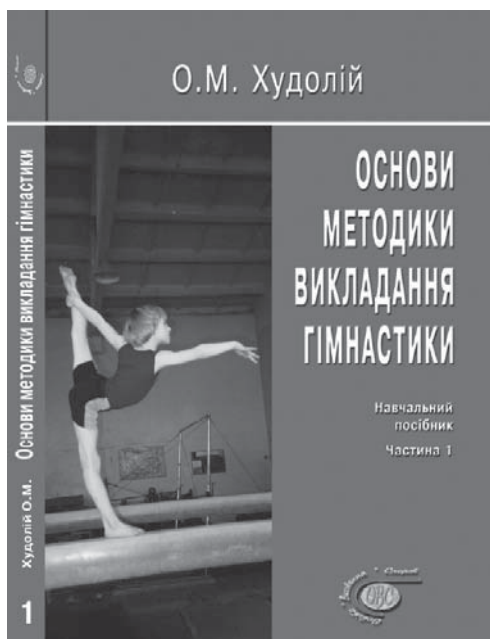
Видатних успіхів в виступах на Чемпіонатах світу досяг один з найкращих спортсменів ХХ століття, стрибун з жердиною з Донецька Сергій Бубка. Він єдиний з легкоатлетів світу перемагав на шести поспіль чемпіонатах світу. В колекції нагород Інги Бабакової п'ять медалей з п'яти чемпіонатів (1 — золота, 2 — срібні, 2 — брон-

зові). 3 золоті і одна срібна на двох чемпіонатах в активі Тетяни Самоленко (Запоріжжя) за виступи в бігу на середні дистанції. По 2 золоті і однієї срібній медалі мають наші спринтерки Ольга Бризгіна (Луганськ) і Жанна Пінтусевич (Київ). І це далеко не повний перелік видатних легкоатлетів, який свідчить про великий потенціал Української легкої атлетики, про наявність талантів, яких треба знайти і виховати.

Література

1. Абдуллаев А.М., Орлов Р.В., Геннов В.П. и др. Книга легкоатлета. — М.: Физкультура и спорт, 1971. — 382 с.
2. Аксильрод С.Л., Хоменков Л.С. Легкая атлетика в цифрах и фактах. — М.: Физкультура и спорт, 1965. — 295 с.
3. Белих М.О., Богачик П.Ф., Синицкий З.П. Легкоатлети України. — К.: Здоров'я, 1971. — 184 с.
4. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. — М.: Радуга, 1982. — 400 с.
5. Коробченко В.В. Легкая атлетика. — К.: Вища школа, 1977. — 12 с.
6. Легкая атлетика / Под ред. О.В. Колодия, Е.М. Лутковского, В.В. Ухова, М.: Физкультура и спорт, 1985. — 12 с.
7. Легкая атлетика / Под ред. Н.Г. Озолина, В.И. Воронкина, Ю.Н. Примакова. — М.: Физкультура и спорт, 1989. — С.12, 201, 255, 315, 334, 373, 419, 450, 490, 517, 549, 575, 607.
8. Макаров А.Н. и др. Легкая атлетика. — М.: Просвещение, 1990. — 5 с.

Готується до друку

Худолій О.М.

Х 98 Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник. В 2-х частинах. — 3-є вид., випр. і доп. — Харків: «ОВС», 2004. — Ч. 1. — 432 с. ISBN 966-7858-35-9

В першій частині посібника розглянуті загальні питання теорії гімнастики, а також засоби і методика розвитку рухових здібностей та навчання гімнастичних вправ.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання педагогічних інститутів та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист № 14/18.2-1928 від 17.11.2003 р)